

KÖNYVISMERTETÉS.

Kazinczy Ferenc levelezése. XXII. kötet. Közzéteszi *Harsányi István.*
Budapest, M. T. Akadémia, 1927. N. 8-r. 555 l.

Kazinczy levelezésének huszonegy kötetét 1890—1911-ig elhunyt érdemes irodalomtörténetírónk, Váczy János tette közzé s minden kötetet ellátott bevezetéssel, jegyzetekkel, név- és tárgymutatóval. Hogy ez a levélgyűjtemény irodalomtörténetünk több mint félszázadának milyen páratlanul értékes adatgyűjteménye, azt folyóiratunk olvasói előtt fölösleges hangsúlyoznom. A vállalat megindulása és befejezése óta számos új Kazinczy-levél került kiadásra, soknak létezéséről tudtunk és az is kétségtelen volt, hogy sok még lappang, így mindjobban éreztük egy pótlék-kötet szükségességét.

Az Akadémia e kötet szerkesztését Harsányi István sárospataki ref. teológiai tanárra bízta, ki erre buzgó irodalomtörténeti kutató munkásságát tekintve, alkalmasnak és érdemesnek látszott. Harsányi nagy ambícióval és szorgalommal látott a nagy munkához, s most végre — hála neki és az Akadémia áldozatkészségének — kezünkben van a hatalmas XXII. kötet, mely 255 levelet tartalmaz a Kazinczy öt éves korától (1764) haláláig (1831) terjedő időszakból. A kiadó buzgalmának jellemzéséül ki kell emelnünk, hogy a 255 levél közül csak 89 volt kiadva, 166-ot pedig maga kutatott fel.

Bevezetésében, úgy mint Váczy János tette, ő is röviden áttekinti és méltatja a kötetbeli leveleket. Érdekesek a gyermekkoriak, az anyagiak miatt támadt családi vizzálykodásokról szólók, a fogságára vonatkozók (milyen érdekesek pl. fogolytársának, br. Riedele Andrásnak még abban a korban is meglepő hosszúságú levelei!). Kiemeli, hogy a levelek mennyi új vonással jellemzik Kazinczyt mint jó barátot, mint lelkes hazafit, mint vallásos embert, mint nyelvújítót, mint irodalmi agitátort, mint fordítót, s kiemel egyéb érdekes vonatkozásokat is.

A bevezetés eléggé tájékoztat bennünket a kötet anyagának értékes voltáról, de nem ártott volna, ha a kiadó még határozottabban mutat rá az új levelek jelentőségére, hézagpótló voltára, szóval arra a plus-ra, mellyel ez a kötet az eddigiek anyagához hozzájárul. Igaz, hogy így a bevezetés talán túlságosan hosszú és részletező lett volna.

A levelek szövege bizonyára pontos olvasáson alapszik. Ennek ellenőrzése nem lehet ilyen rövid ismertetés feladata. Olvasási hibát csak egyet vettünk észre véletlenül a 34. lapon, ahol ezt látjuk: «Chodriéky kupruma.» E helyett Chodowiecky olvasandó, a neves XVIII. századbeli festő és rézkarcoló neve.

A jegyzetek nagy gonddal és utánjárással készültek s az Akadémia irodalomtörténeti bizottságának utasítása szerint csak a legszükségesebb felvilágosításokra szorítkoznak. Ezért pl. magyarázat helyett nem egyszer csak hivatkoznak valamely nyomtatásban megjelent közleményre. A kiadót menti a bizottság utasítása, de az ilyen pusztá utalásokat nem tartjuk helyeseknek. A jegyzet legyen lehetőleg önálló s szolgáljon bármilyen rövid, de teljes felvilágosítással. Íme egy-két példa. Az 5569. levélben Kazinczy kicsinylően szól Czinke Ferenc egyetemi tanárról. A jegyzetben csak ez van: «Czinke Ferenc életét lásd Szinnyei id. m. 2:523.» Ez kevés. Egypár szóval okát kellett volna adni, hogy Czinkét miért nem becsülték sokra kortársai. Szintúgy kevés a Fábchich József leveleihez írt jegyzet: «E levelek írójának életét lásd Szinnyei id. m. III:3. I.» Az írók neveinél általában mindig hivatkozik Szinnyei nagy életrajzi lexikonára, de jobb lett volna a lelegején azt mondania, hogy az írókra vonatkozó életrajzi adatokat Szinnyeiből vette (ha nem onnan, ezt külön fogja jelezni), s a kötetre és hasábszámra való tömérdek felesleges utalás helyett, amely sokszor egész sorra terjed, inkább egészen röviden jegyzetbe foglalni, hogy mikor élt és ki volt az illető. Viszont pl. fölösleges Kisfaludy *Aurorá*ját három-soros jegyzetben magyaráznia (510.). Ezek a bizottság diktálta takarékoságból eredő kisebb technikai fogvatkozások természetesen nem csökkentik az egész kiadvány nagyértékű voltát.

Sajnos, ez a pótlék-kötet sem teljes, mert még sok Kazinczy-levél van, mely ebbe különböző okoknál fogva nem kerülhetett bele, szükség lesz tehát még egy második kötetre is. Rendkívül fontos volna továbbá, hogy a levelezés generális indexének munkálatai már most megindulnának. Ez nem az egyes kötetek indexének összesítése volna, hanem a szöveg alapján készült s az eddigieknél részletesebb új szómutató, melynek főként tárgymutató része volna előre pontosan megállapított szempontok szerint összeállítandó. Megbecsülhetetlen kalauz lenne legmonumentálisabb levélgyűjteményünknek az eddiginél sokkal nagyobb méretű kiaknázására.

SZINNYEI FERENC.

Komlós Aladár: Az új magyar líra. Budapest, Pantheon, 8-r. 238 l.

Az a szenvedélyes harc, mely irodalmi életünket ellentétes pártokra osztotta, leginkább a líra körül lobogott fel. Azért valóban magas kritikai szempontokra volna annak szüksége, ki az új magyar líráról tárgyias ítéletet akarna mondani. Ilyenek hiányában Komlós Aladár sem tudta az irodalmi jelenségek valóját felfedezni, mikor inkább akart saját irodalmi pártjának ügyvédjévé, mint bírójává lenni.

Már vezetőelvei tág teret biztosítanak a műbíráló önkényének. Az esztétikai kritika hívének vallja magát és saját szavai szerint a művész szemhatárának csak szélességét, érzéseinek csak gazdagságát és hőfokát méri; de azért a neki nem tetsző költőket épen világnézetük tartalma miatt ítéli el, viszont saját irodalmi pártjának tagjait úgynevezett «világézés»-ük révén épen azért dicsőíti, mert szembehelyezkedtek környezetük világszemléletével. Önkényesen torzítja el Arany János költészetének jellemét is, mikor őt teszi felelőssé

azért a vaskos realizmusért, melyet a XIX. század második felének magyar irodalmában állapít meg. Ha Arany valamelyik francia realista regényíró sivár eszméin keresztül látta volna a világot, akkor is túlzás volna ilyen vád; még nagyobb igazságtalanság ez Arannyal, az emberiség legmagasztosabb eszményeinek tisztelőjével szemben, ki époly rendületlenül hisz az erkölcsi törvény isteni eredetében, mint Kant, s ki utolsó nagy költői alkotásában, a *Toldi szerelmében* is a legátszellemültebb romantikával rajzolja a középkor vallásos felfogását. Arany szélsőséges realizmusa s a nagykőrösi ref. gimnázium tanárainak irodalmi forradalma épügy Komlós Aladár kitalálása, mint Mentovich Ferencnek «Károly» neve. Neki szüksége volt ily torzításra, hogy megmagyarázza vele Adynak és társainak a valóságtól való elfordulását. Pedig, ha kissé távolabbra nézett volna, megtalálhatta volna a magyar naturalizmusnak s a magyar dekadens lírának közös forrását Párizsban.

Ily elfogult nézetek után nem lephet meg bennünket, hogy *Az új magyar líra* szerzője új magyar lírán csak a magyar dekadens lírát érti, s hogy munkájában csak Ady Endre költői körét méltatja figyelmére. Ha azonban sem Aranyt, sem a magyar irodalmi hagyományon alapuló magyar lírai költészetet nem érti meg, azt mégis elvárhatnók tőle, hogy elemzéseivel legalább Adynak és társainak költészetébe világítson be előttünk; de útmutatónk itt is cserbenhagy bennünket. Vajon megmagyarázza-e a «Vér és arany» költőjének egyéniségét az a rejtelmes szólásmód, hogy Ady Istenné akart lenni? Hiszen Ady maga az «Isten» szónak új meg új értelmet adott változó hangulatai szerint, másrészt Komlós Aladár is a sokszor emlegetett istenülésben a kárhozat útját látja s teljesen igazat ad Ignotusnak, ki Adyt «szent állapot»-nak nevezte. Azt hiszem, Ady lelkivilágának titkait inkább feltárná előttünk az, ki Nietzsche bölceletének végzetes eszméit nyomozná benne.

Hogy Komlós Aladár nem tudta Adynak, a költőnek legjellemzőbb vonásait kiemelni, annak oka a nagy fényár, mellyel hősenek alakját körülveszi. A pártszenvédély akadályozza meg abban is, hogy a dekadens magyar líra többi képviselőjének egyéniségét híven rajzolja elénk; pedig egyénítő erejének itt is, ott is több jelét adta. Könyve különös gyűjteménye a költői arcképeknek, melyeknek arányait a lelkesedés torzította el. Így jelennek meg előttünk a görögütüzes világítás ferdítésében, mint a magyar dekadens költészet csodái, vagy «a nagy művészi megújulás»-nak változatai, a szépség költői: Tóth Árpád, Szép Ernő, Kosztolányi Dezső, Kemény Simon, Nagy Zoltán, Juhász Gyula; a törvény költői: Kaffka Margit, Karinthy Frigyes, Bodor Aladár, Balázs Béla, Lesznai Anna; a valóság költői: Babits Mihály, Gellért Oszkár; a valóság gyűlölöi: Füst Milán, Peterdi István. Minél inkább elmosódik azonban a jellemrajzokban a magyar dekadens költészetnek felmagasztalt eszményképe, annál biztosabbá válik a jellemzés módja. Egészen határozott jellemet ölt már Babits Mihálynak, a modern realizmus és szkepszis költőjének arcképe, ki a valóság benyomásainak pontos kifejezésével legmesszebb távolodott a magyar szimbolizmus sejtelmes homályától. A jellemzés és irodalmi ítélet biztosságát meggyöngíti az a túlterhelt stílus is, mely a magyar nyelv világos szerkezete ellenére hajszolja az erőltetett összetételeket és szófűzéseket, valamint a szimbolizmusnak ellentétes képkapcsolatait.

A túlzások és torzítások kétségtelenül bizonyítják, hogy Komlós Aladár elsősorban irodalmi pártjának érdekeit tartotta szem előtt. A harci szenvedély lohadását leginkább az a gondolat jelzi munkájában, hogy a magyar dekadens líra tulajdonkép már letűnt korszak érzelmvilágának költői kifejezése. Valóban a sokat hánytorgatott irodalmi harcról a legtárgyasabb ítéletet majd az idő mondja ki. Ez csak azoknak az irodalmi értékeknek fog megkegyelmezni, melyek elősegítik az egyetemes magyar irodalom fejlődését.

PAPP FERENC.

Dr. Nagy Sándor: Ady Endre költészete. Budapest, 1927. A szerző kiadása. 8-r. 132 l.

Sok komoly érték van e műben. Szemmel látható Nagynak törekvése a tárgyilagosságra. Értékelésének kiindulópontja is a miénk: nemcsak alaki sajátágnak fogja fel a szépséget, hanem abban az életben is keresi, melyet a költemény megnyilatkoztat; a benne ható életfelfogás megítélésénél is keresztény és magyar érzésére támaszkodik. Azonban nem merev, van érzéke minden emberi érték iránt, bármily kapcsolatban jelenik is meg. Tiszteletreméltó az a tudós lelkiismeretesség is, mellyel e terjedelmes tanulmány készült. Azonban erősen kifogásolható hiányok állanak ezen érdemekkel szemben. Nagy a szó szoros értelmében darabokra tördeli Adyt. Természetesnek találjuk az elkülönítő, elvonó elemzést, hiszen a minden oldalra kiterjedő tüzetes vizsgálat csak így lehetséges, de sajnálattal érezzük, hogy a szintetikus látás kevésbé sajátja Nagynak. Helyesen teszi pl., hogy egyenként és behatóan tárgyalja a motívumokat, de nem látjuk tisztán azoknak egymáshoz való viszonyát, és nem érezzük, minő eleven erők voltak Ady lelkében. Mintha Nagynak nem volna elég érzéke a belső egységek, kapcsolatok iránt: meg-megállapodik a kézzelfogható, de inkább csak külső sajátágnak. Hogy csak egy tipikus esetet hozzak fel, Ady *én- és életkultuszát* tárgyalva felsorolja, hányféle alakban jelenteti meg a költő a maga énjét. Itt emlékezik meg az *Egy ismerős kisfiú* c. költeményről: Ady, mondja Nagy, «igen kedves ölettel olykor elmúlt énjeit idézi. Látja magát álmában, mint beteg, merengő, édes kölyköt!» Pedig mily érdekes és mély bepillantás esik e kis remeken keresztül Ady lelkébe és mennyire nem az *énkultusz* a motívuma!

Ady megértése lehetetlen lelki szerkezete formális tulajdonságainak, tehetségei összetétele módjának ismerete nélkül. Itt megint erősen téved Nagy Sándor, mikor oly nyomatékosan hangsúlyozza Ady intellektualizmusát, mely szerinte költészetének is egyik legfőbb jegye. De azután gyanútlanul leközi Schöpflin szavait Adyról: «amit...átélt, azt teljesen közvetlenül fejezi ki, olyasformán, ahogy az impresszionista festők dolgoznak, a primér benyomást rögzíti meg, amelyekbe még nem avatkozott bele az okoskodás rendező és magyarázó igyekezete... költészete teljesen ösztönszerű, elemi jelenség, nincsen semmi logicum, kizárólag pszichologiai természetű!» Hogy fér össze e két felfogás? Nagy nem veszi észre ellentétüket, ami újra csak azt mutatja, hogy nem tekint a dolgok mélyére és Ady költői természetének sajátosságát sem látja igazában. Ezért is nem tud számbavehető mondani

Ady szimbolizmusáról, ezért is vált lényegében stilisztikai példatárrá ez a fejezet, melyben Ady forma- és stílusművészetét méltatja.

E tévedéseket, hiányokat nem tudja elfelejtetni az a sok helyes megfigyelés, megjegyzés, melyekben — elismerem — nem szűkölködik a tanulmány.

Nagy felfogására Ady világnézetéről kevés a megjegyezni valóm. Méltánylom komoly törekvését az elfogulatlanságra, bár ennek dacára is több szempontból befolyásolja szeretete Ady iránt. Úgy gondolom, idővel Nagy is módosítani fogja egyik-másik nézetét, így Ravasz Lászlónak rövid, de szabatos fogalmakkal dolgozó cikke után (Magyar Szemle, I. 3. sz.) bizonyára már ő is a kellő színben látja Ady vallásosságát. Egyet azonban meg kell még jegyezni. Nagy Sándor is hajlik arra, hogy Ady számára foglalja le a *modern ember* képviselőt. Ez ellen tiltakoznunk kell az igazság nevében és épen a *modernség* érdekében.

KOC SIS LÉNÁRD.

Szinnyei Ferenc: Kisfaludy Károly. Irodalomtörténeti Füzetek 19. sz. Budapest, Pallas, 1927. 8-r. 43 l.

A Kisfaludy Károlyról szóló irodalom Bánóczi terjedelmes monografiájának megjelenése (1881—82.) óta sok új vonást szolgáltatott az első összefoglalótól rajzolt képhez. A gazdagodás nem annyira eddig ismeretlen életrajzi adatok feltárásában áll, mint forrásai nyomozásában s művei értékének megállapításában. Elismerés illeti meg az előttünk fekvő kis monografia szerzőjét, hogy az újabb kutatás szétszórta eredményeinek lelkiismeretes áttanulmányozása után, teljes önállósággal fest egységes képet a magyar romanticizmus úttörőjéről. Erre annál nagyobb volt a szükség, mivel Bánóczi művének gazdag, de szertefoszló adatai csak bajjal tekinthetők át, az újabb, más és más szemzőgből eredő nézetek pedig diszsonanciójukkal épen nem segítették elő Kisfaludy Károly irodalomtörténeti jelentőségének biztos megállapítását. Egyesek — már Toldy is — új irány megteremtőjét s jeles költőt látnak benne, mások a Kazinczy-féle németes irány sereghajtójának s közepes tehetségnek tartják. Szinnyei a költő egyéniségének megrajzolásával, a művein megállapítható hatások gondos mérlegelésével és a korszellem alapos ismeretével világos, találó képet fest róla és szabatosan kijelöli helyét a magyar irodalom történetében, azt a helyet, amelyre már Gyulai és Beöthy helyezték a magyar vígjáték atyját, s amelyről az újabb kutatások épen nem döntöttek le.

CSÁSZÁR ERNŐ.

Zsigmond Ferenc: Jósika Miklós. Irodalomtörténeti Füzetek 22. sz. Budapest, Pallas, 1927. 8-r. 39 l.

Ez a kis monografia három fejezetből áll: az első Jósika életrajzát foglalja magában, a második történeti regényeit ismerteti, a harmadik társadalmi regényeiről számol be. Ez a három rész azonban művészi kézre valló egységbe olvad össze. Az első rész ugyanis a regényíró életének nemcsak külső folyását vázolja, hanem lelki világának s ebből fakadó költői munkásságának fejlődését is, s ezt a fejlődésrajzot teszi teljessé a két másik fejezet. Az élet-

rajz Dézsi monografiájára támaszkodik, a másik kettő is tanuskodik ugyan a Jósika-irodalom teljes ismeretéről, de meglátszik rajtuk szerzőjük eredeti felfogása, amely egyes pontokban elűt az uralkodó nézetektől. Zsigmond Jósika történeti regényében Vörösmarty eposzi örökségének továbbfejlesztését állapítja meg s biztos kézzel rajzolja meg azokat az eszközöket, amelyekkel a regényíró meséit a valószerűség színével vonta be. A társadalmi regények tárgyalásában kivált a jellemrajz belső igazsága ellen elkövetett vétségek okait kutatja a szerző, s bár megállapításai (az idegen hatások, Jósika tehetőségének fogyatékossága) nem is hatnak az újszerűség varázsával, megokolásukban eredeti felfogást és újabb bizonyítékokat találunk. Kár, hogy a szűkre szabott terjedelem meggátolta a szerzőt eszméinek bővebb kifejtésében.

CSÁSZÁR ERNŐ.

Papp Ferenc: Kemény Zsigmond. Irodalomtörténeti Füzetek 21. sz. Budapest, Pallas, 1927. 8-r. 46 l.

A szerző terjedelmes Kemény-monografiáját összevont alakban olvashatjuk az Irodalomtörténeti Füzetek 21. számában. Abban az adatok gazdagsága uralkodott, itt csak a legfontosabbakkal találkozunk; a kimerítő fejtegetések megrövidültek s inkább csak eredményeik közlésének adtak helyet, a szélesen festett tájképeket s a részletes politikai és korrajzokat egy-két vonásból álló vázlatok váltották fel. Az anyagnak ez az összevonása ha nem pótolja is az eredeti mű gazdagságát, mégis világos és találó képet nyújt Kemény egyéniségéről, művészetéről, írói jelentőségéről, államférfiúi nagyságáról. Kemény emberi és művészi fejlődése valamennyi mozzanatában élesen megvilágítva tárul elénk, s ezek a mozzanatok Papp Ferenc szerkesztő művészetének következtében szilárd egységbe olvadnak. Ki kell emelnünk a szerkezetnek ezt a jelességét, mert az egyérből s az arányos tagoltságból fakad az az áttekinthetőség, amely az olvasó munkáját megkönnyíti. Ki emelnünk az előadás művészi voltát is, amelynek következtében az ismereti szerzés műélvezetté emelkedik.

CSÁSZÁR ERNŐ.

Hatvany Lajos: Ady a kortársak közt. — Ady Endre levelei és levelek Ady Endréhez. Bpest, Genius kiadás, év n. (1927). 8-r. 255 l.

E hosszú cím helyett Hatvany Lajos sokkal rövidebb és kifejezőbb címet adhatott volna könyvének: *En és Ady* — ez jobban is illett volna a szerző egocentrikus világnézetéhez. S valóban Hatvany a *könyvek* után (v. ö. *Ich und die Bücher*) most Ady emlékét is belefogta a maga dicsőségének szekerébe. Az új szellemi termék jogosultságát ugyanis a könyv második fele adja meg, Ady és a szerző levelezésének közlése, s ez a közlés, noha úgy van beállítva, mintha a költő kultuszát szolgálná, valójában egészen más célt szolgál: a Hatvany-kultuszt.

De lássuk a tétel igazolása előtt magát az anyagot. A közlés Ady első levelével indul meg, amelyet Ady 1908 tavaszán írt Hatvanynak, fölkinálva benne barátságát. Az utolsó levelet szintén a költő írta vagy másfél hónappal

halála előtt 1918 decemberében. A több mint egy évtizedre terjedő levelezésben hézagok vannak: részint mert a költőnek és kritikusának néhány (elég sok) levele elkallódott, részint mert időnkint összeződtek, s levelezésük ilyenkor szünetelt. De így is, csonkaságában, hű tükre annak a képnek, amelyet Hatvany elének akar vetíteni.

A kép afféle kettős médailleson-relief, amelyeneket a rokokó-világ kedvelt: két férfi arc egy keretben. Az irodalomtörténetet természetesen csak az egyik érdekli, Adyé. Noha a költő lelki profilját jól ismerjük költeményeiből, cikkeiből és azokból a kíméletlenül őszinte közlésekből, amelyeket életírói adtak, levelei mé. is sok új jellemző vonását tárják föl vagy állítják élesebb megvilágításba — de Ady ismert arcképét ezek a vonások nem változtatják meg. A tudomány természetesen szívesen vesz minden új adatot és minden új «emberi dokumentum»-ot, a Hatvanytól bemutatottakat is, de nem megy velük sokra. Jelentőségük mindössze annyi, hogy azt az árnyékot, amely Ady emberi valójára nehezedik, még egy-két árnyalattal sötétebbre festik. Egy kapkodó, neuraszténiás, szegény költő képe bontakozik ki a levélváltásból, amint pártfogója után fut: szerénykedik, megalázkodik, hízeleg, hogy el ne veszítse jóindulatát — de közben érzékenykedik és alig tudja leplezni hiúságát. Szánalmas vergődés ez, igazi vesszőlútás előttünk. Volt-e szükség így pelengérré állítani Adyt? Ha valamilyen fanatikus ellensége tette volna, megértenők, de menteni akkor sem tudnók — miért tette hát Hatvany, az, aki Adyt a dicsőség szekérébe fölültette, s aki magát Ady legjobb barátjának vallotta?

Miért? Nem találok más magyarázatot, minthogy szembeállítva magát azzal a szánalmas szereppel, amelyet kettejük viszonyában Ady játszott, annál jobban kiemelkedjék az ő fölényes egyénisége. Ady kér: ő ad; Ady hízeleg: ő kritizál (néha kegyetlenül!) és oktatja a költőt; Ady megalázza magát előtte: ő megbocsát és nagylelkűen magához emeli — az óriás Krisztof, aki azonban nem a gyermek Krisztust, hanem a maga teremtményét hordozza a vállán. Valóban milyen kicsinnyé lesz Hatvany mellett a költő mint ember, s milyen magasra emelkedik Hatvany, a mecénás. Arról azonban megelégedett Hatvany, hogy ott a magasban, ahol szabadon, a szemnek hozzáférhe ően lebeg, egyéniségének minden bántó vonása szembe ötlék — s könyvével épen az ellenkezőjét éri el annak, amit akart.

A kötetet egy lírizáló bevezetés nyitja meg, azután egy hosszabb «riport» áthidalja a levelezésben ismételtlen mutatkozó űrt, befejezéstül meg Hatvany lenyomatja a Nemzeti Tanácsnak tőle fogalmazott Ady-üdvözlétét és a Pesti Naplóba írt nekrológját — óvatosan kipontozva mind a kettőben azokat a helyeket, amelyeket ma már nem volna tanácsos kinyomatni. Szokatlan eljárás irodalomtörténeti munkában! Igaz, hogy Hatvany új könyvét a maga egészében is szokatlannak kell mondanunk — ha udvariasan akarjuk magunkat kifejezni.

CSÁSZÁR ELEMÉR.

¹ Nincs pikantéria híján, hogy Hatvany ki-kijelenti: nem érti Ady egy-egy versét, s kénytelen bevallani, hogy a költő hanyalikk, s majd minden kötete megjelenésekor a régiekbe dicséri az új rovására.

Dr. Juhász Andor: A világirodalom élettörténete. Bpest, Révai, é. n. (1928) K. 8-r. 471 l.

Juhász Andor az egyetemes irodalomtörténetnek irodalom-psychologiai alapon való megírására tesz kísérletet s ennek eredményeül a világirodalom fejlődésének vázlatát nyújtja könyvében. Célkitűzése szerint be akart hatolni «az irodalom lelki strukturájába és külső történéseit, létrejött produktumait mint e ételek megnyilatkozásait» ismerteti. Új, minden elődétől eltérő úton akar járni, mert azok mind elfeledkeztek az «Irodalom lelké»-ről, melynek «élete határozott psychologiai törvényszerűségek szerint játszódik le, amelyek, mint a természeti törvények általában, általános érvényűek és mindenütt feltalálhatók.» Azonban csakhamar kénytelen belátni, hogy ő sem térhet le egészen előzőinek útjáról, mert az a bizonyos «Irodalom lelke» is csak írókban s ezeknek munkáiban jelentkezik — ezek megvilágítása nélkül az egész tárgyalás csak üres levegőben való kapkodás volna.

A világirodalom történetének tárgyalását az irodalomról általános-ságban szóló bevezetés előzi meg, amelyben itt-ott meghökkenet egy-egy fegyelmezetlen kiugrás a rendszeres gondolkodás korlátai közül. Azt mondja pl.: «A költő meghal, magával viszi a sírba meg nem írt verseit (bizonyosan a legjobbakat), melyek azért mégis versek és mégis irodalom.» (6. l.) Képtelenség az irodalom kereteinek ilyen kitágítása. Nem meggyőző az irodalomnak tőle nyújtott meghatározása sem, melyben az irodalmi érték alapját egészen csak az őszinteségre korlátozza. Ezt eddig is elsőrangú feltételnek tartották, de nem az egyetlennek. Maga is írja, hogy meghatározása bizonyára sokaknak nem tetszik. Jól sejtí — nem is tetszhetik, mert egészen önkényes.

Maga elé tűzött feladata megoldásában alapos psychologiai iskolázottságnak s erős szintetikus képességnek adja bizonyosságát, bár sokszor erőszakoltnak tetszik a jelenségeket egyszerűsítő, mennél kevesebb tényezőre visszavivő, merészen általánosító hajlama. Egy helyen pl. azt állítja (159. l.) hogy az epika legművészebb fokára Németországban emelkedett, egy másik helyen (303. l.) az egyetemes irodalom «legszebb epopaeájának» Gogoly *Bulyba Tárászát* mondja. Az irodalom fejlődésének általa nyújtott rajza érdekes és meggyőző, adatokkal kellően dokumentált és világos, de csak addig, amíg az irodalom élete egyszerűbb s kevesebb tényezőtől irányított. Az újkortól kezdve azonban, amint az irodalmi élet szövevényesebbé válik, a szerzőnek fejlődéstörténeti módszere elveszti biztosságát, az egység felbomlik, a fejlődés fonalát kiejti kezéből az író, zsúfolja az anyagot, a nélkül, hogy világosan ki tudná tüntetni a jelenségek kapcsolatát. Itt az időrendben kapkodóvá, egyenetlenné és aránytalanná, most vázlatossá, majd terjen-gössé válik.

Nagy megbecsüléssel és méltánnyalással, itt-ott szinte meglepően határozott és merészen beállítással iktatja be irodalmunkat a világgöltészetbe. Irodalmunkat «par excellence lírai irodalomnak» mondja, s mint ilyen szerinte «a legelső helyet foglalja el az irodalom történetében. Nincs nemzet, — talán az egy svédet kivéve — amelynek olyan őseredeti, elementáris erejű lírikusai volnának, mint éppen a magyarnak.» Ennek a felfogásnak megfelelően Balassiban, Csokonaiban, Petőfiben és Adyban koruknak világirodalmi mér-

téssel mérve is legnagyobb lírikusát látja. Nagy méltánnyal s szépen ír e szempontból a *Zrinyiászról* is. A rokonszenv mellé azonban kívánatos volna, ha tárgyi ismeretei alaposabbaknak mutatkoznának. Nagy íróinkról többnyire szegényes képet rajzol, ami azt sejteti, hogy kissé felszínesen ismeri őket s a lényegét túlzó dicséretekkel s nagyot mondásokkal kerülgeti. Vörösmartyról azt írja, hogy megteremtette a magyar multat, magyar mitológiát; Aranyt a legnagyobb drámaírók közé sorozza balladáinak alapján, melyekről azt állítja, hogy a székely népballadákból születtek. Jókairól egyebek közt azt írja, hogy «igazi ember csak egyetlen egy akad a Jókai alakjai között: Ankerschmidt». (299. l.) Eötvös József *Falu jegyzőjét* «az első igazi nép-regény»-nek mondja (421. l.); Mikszáthot nem tudja legjellemzőbb oldaláról megközelíteni, Keményről sem mond semmit ezzel: «Kemény egy történelmi távlatba projiciált Balzac.» (423. l.) Pest «legjellegzetesebb alakjára»-nak is aligha lehet Liliomot, a hintáslegényt mondani.

A könyv előadása a műveltebb nagyközönség követeléséhez van szabva, s épen ezért magyarosságra sokkal nagyobb gondot kellett volna fordítania szerzőjének. Nem lett volna szabad ilyen germanizmusokat írnia: «Az eposz keletkezése sokáig képezte vita tárgyát» (3 l.); nem lett volna szabad ilyen kimondhatatlan, lompos szavakkal ékteleníteni el nyelvét: elinternacionalizálódni, elracionalizálódásából, ellíraizálódás, áttranszformálás. Előadásából elég sűrűn kiütözik bizonyos tudákoskodó magyarázat, ami főleg stílkoloncokra vezet, mint pd. «pontosan körülhatárolt, circumscrip testet» (278. l.), vagy zavaros mondatokra, pd. «amelynek (t. i. magyarságának) minden csepp vére a magyar nép legspecifikusabb szellemét testesítette meg.» (281. l.) Az ilyen kép: «Schiller is a Rousseau emlőin nevelkedett», (270. l.) elveszti képszerűségét s ízléstelenné válik. A modern irodalom tárgyalásában fázaszt a tömördek idegen szóval való lapdázás.

Mint kísérlet mindenesetre figyelmet érdemel Juhász Andor könyve; tanultsága, gondolkozásának módszeressége s irodalmunknak megbecsülése rokonszenvesse is teszi. Hogy kevesebbet nyujt, mint amennyit ígér, abban igen nagy része van tárgyának is.

KÉKY LAJOS.

Az Ady-kérdés története. (Idézetekben.) A felnőtt ifjúság számára összeállította *Zsigmond Ferenc*. Mezőtúr, Török, 1928. 8-r. 143 l.

Könnyű megjósolni, hogy ez ellen, a maga nemében sikerült könyv ellen miféle kifogások lesznek. Némelyek anyaggyűjtését találják majd hiányosnak, mások szerint egyes pontokon határozottabb állásfoglalásra lett volna szükség; és bizonyára akadnak félreértettek is, akik aligha mulasztják el a helyreigazítás alkalmát.

Pedig a szerzőt jó szándék vezette, s kényes feladatát tudományos megbízhatóság és tapintat dolgában elismerésre érdemes módon oldotta meg. Az Ady-kérdés vitás pontjairól eddig elhangzott fontosabb nézetek felsorakoztatásával lehetővé akarta tenni, hogy az ingadozók rövid úton maguk határozhassanak döntésük iránya felől. Zsigmond annyira tárgyilagos, hogy csak a legritkább esetben szól bele a vitába, de saját véleményét még ilyenkor sem óhajtja egyébként tekinteni, «mint az illető kérdésben számításba

jövő érvek egyikének». A teljesség szempontjából való mértéktartás nagyon helyén való volt, mert így könnyebben áttekinthető az egész vitás terület. Akik a részletek iránt érdeklődnek, úgyszólván bő tájékozást nyernek az egyes kérdésekkel kapcsolatos utalásokból.

A tárggyal összefüggő anyag ismertetése a Nyugat című folyóirat kritikai elveinek bemutatásával kezdődik. Mindjárt az elején kitűnik, hogy mind a konzervatív, mind általában az irodalmiságot komolyan vevő olvasók bizalmatlansága nem az igazságszeretet hiányából, hanem az Ady-jellemrajzok ötletszerű, s többnyire egymásnak ellenmondó voltából származott. A további szakaszok ennek az ellenmondásnak adatait szemléltetik találó idézetekben.

A részletek során mulatságosan ható furcsaság, hogy az egymással farkasszemet néző megállapítások zöme a rokon világnézetű és irodalomszemléletű ú. n. nyugatos esztéták tolla alól került ki. Ezáltal magától megoldól az a vád, mely a másik oldalt meg nem értéssel stb. vádolta.

Az épületes ellenmondásokból kiderül, hogy az egyik «illetékes» szerint Adynak nincs is szerelmi költészete, kissé odább meg azt tudjuk meg, hogy sohasem volt istenes költészete. («Voltaképen miye volt hát szegény Adynak?» — kérdi így zárójelben, szelíd gúnnyal a szerző.) Ugyanily meglepően ható észrevételekben gazdag a költő életmódjára, dekadens voltára, érthetőségére és verselésére vonatkozó idézetek nagy része is.

A kis könyv egybeállítója azzal az óhajjal zárja le tanulságos anyagismertetését, vajha az ifjúság, melynek művét szánta, egészséges kritikizmussal járna végére az őt érdeklő kérdésben a helyes álláspontnak. Ez mindenesetre kívánatos lenne; de mivel az efféle óhaj teljesülése bizonytalan, nagyon helyesen tette a szerző, hogy függetlenül közölt főmás tanulmánya révén mindjárt arra is rámutatott, hogy az eddigi irodalom alapján s a fejlődés szempontjából miben foglalható össze Ady jelentősége. Ez Zsigmond véleménye szerint: «egyrészt a költészet tárgykörének a realitáson túli és a tudatalatti lelki világ felé való kitágításában, másrészt az így felgazdagított mondanivalónak újszerű megérzékítésében és kifejezésében» határozható meg.

Mínt hogy e megállapítás helyessége ma már kétségtelen, világosan áll előttünk a nagy tollharcnak az a tanulsága is, hogy ime a lényegre nézve az Ady-irodalom két évtizednyi fegyverzörgés után sem mond többet, mint amennyit Horváth János élelslátása már 1910-ben észrevett; erre különben a jelen könyv szerzője is utal.

Félreértések kikerülése végett érdemes megemlíteni, hogy bár Zsigmond Ferenc hasznos könyve a címlap szerint a «felnőtt ifjúság tájékoztatására» készült, nagy érdeklődésre tarthat számot a szakkörökben is.

BAROS GYULA.

Horváth János: A magyar irodalmi népiesség Faludtól Petőfiig. Budapest, M. T. Akadémia, 1927. 8-r. 390 l.

Horváth János most megjelent könyve először foglalja össze az irodalmi népiesség fejlődésének történetét; azt a kort tekinti át, amellyel a tudatos költészet egyáltalában megindul, és megalapozza Petőfi és Arany népiességi műköltészetét. Célkitűzésének jelentőségét indokolja, hogy «alig is

van a modern európai irodalmakban nemzeti klasszicizmus, mely a naiv népből oly sokat s oly mélyről merített volna, mint a mienk»: az ezt előkészítő egységes mozgalom történetét adja. Feladatához — mint maga is panaszoja — a tervszerű előmunkálatok jórészt hiányoztak, a részletek kutatását ki kellett mélyíteni s részben ki is kellett egészíteni; tárgy-történeli szempontból éppen ezért nem is adhatott teljeset, de így is gazdag anyagot dolgozott fel. Kétségtelenül — éppen a XVIII. század irodalmi népiességében — maradt sok földolgozatlan részlet; ezeket még monográfiai formában föl kell dolgozni, hogy hű képét lássuk a mozgalom éréseinek, tudatosodásának. Horváth e nélkül is rengeteg előmunkálatot végzett el maga, hogy a fejlődés történetét megírhasa.

Régi irodalmunkban is, természetesen, sok a már Arany Jánostól öntudatlannak nevezett népiesség. Mindaz ami sajátosan magyar, merném mondani, népies is. Nem nehéz ezt megállapítanunk akkor, mikor a köz tudatban *népnek* nevezett osztályt szembeállítjuk a nemzetalkotó nemességgel: nagy egészében a kettőnek *irodalmi műveltsége* között nincs különbség a XVII—XVIII. századig. A szóbeliséggel — prédikációkból, vándorénekesek epikájából és a költői kincsből (dal, monda) — tovább élő hagyomány mindenütt homogén s szoros értelemben vett, idegen hatásokon fejlődő irodalomban is viszont — már a latin krónikában — öntudatlanul jelenik meg. Ezen az alapon indult el Horváth is, mikor — eltérve a köztudattól — *népnek* az egy nyelvet beszélőknek azt a rétegét nevezi, amelynek van ugyan némi költészeti hagyománya, de amely az irodalomnak vagy egyáltalában nem, vagy csak alkalom adtán olvasóközönsége. Az olvasóközönség és ez «irodalom alatti» közönség, a nép között van egy réteg, amely a kettőnek némi érintkezését közvetíti. Az irodalmi népiesség akkor kezdődik, amikor az irodalom ezt az érintkezést öntudatosan keresni kezdi, s akkor lett igazi népiességgé, amikor a nép számára alkotja remekeit.

Már most mi a népiesség? Horváth szerint a faj konzervatív ereje, a hagyományok őre és propagálója; a népies mozgalom védi meg a nemzetet az elidegenedéstől. Hagyomány pedig minden nemzeti sajátosságunk. A népiességnek tehát csak részjelensége az irodalmi népiesség. Irodalmunk fejlődése a latin nyelvű s az irodalomban uralkodó vallásos, morális — mindenestre tudományos — iránytól (mely a költészetet alsóbbrendű, profán jelenségnek tartja) a nemzeti nyelvű szépirodalom felé törekszik. A tudományos színezetű s nem mindig magyar nyelvű irodalomban magában is és mellette ősi erejétől élteve, elő-előtörve öntudatlanul lappang a népiesség. A magyar nyelv követeli jogait s megjelenik Pázmánynál; a magyar dalköltészet kiforr Amadenál. Horváth szerint ebben a szerencsés pillanatban lép föl Faludi, aki fölismeri ezt a két jelentős hagyományt és művészetével irányt mutat a jövőndő fejlődésnek, *tudatos* folytatója lesz a hagyománynak. Horváthnak ez a beállítása Faludi jelentőségét nagyon megnöveli. Szereplése e szerint nagyobb fordulópontot jelent irodalmunkban, mint eddig tanultuk; álláspontját a fejlődés további rajzával igazolja ugyan, de nem szabad elfelejtenünk, hogy a kapcsolatok megteremtésében is az a két mozzanat — a nyelv és a dalforma — vezet, amely csakugyan Faludinál jelenik meg először öntudatos művészzel. (Ne legyen szerénytelenség megjegyznem,

hogy bizonyos aggodalommal nézem ezt a megállapítást. A kettő nem meríti ki a népiesség kritériumait. Talán naiv, de közelfekvő példának hadd utaljak Mikesre, akinek munkáit Faludi nem ismerhette, de akinek előadásában az öntudatlan népiesség legalább is olyan fokot ér, mint Pázmány nyelvében, Amade dalformáiban. Apor Péteren kívül róla is szólhatott volna. Hogy Mikesnek nincsen kapcsolata az újabb irodalommal? — merülhet föl a gondolat. Van, csak hogy később kezdődik s más szálacon.) Horváth eredményeiben inkább azt becslöm nagyra, hogy Faludi nyelvművészetében és művészi formáiban rábukkant a hagyományra, kivált az erőteljes magyar ritmusra, s — Révai közvetítésében — egyrészt megtalálta a további fejlődés szálait, másrészt rámutatott arra, hogy Bessenyeieék kezdése után Kazinczyék idegen forma-erőszakolása a történeti fejlődésben hogyan találja szemben Faludi hagyománymentését. Ez minden bizonnyal olyan új mozzanat, amellyel az irodalomtörténet eddig nem számolt.

Az anyagi hagyománymentés első öntudatos irodalmi képviselőjéül Dugonicsot jelöli meg, folytatását részint a népiességen kívül eső honfoglalási eposzokban, részint a 30-as évek erőteljesen fellendülő néprajzi irodalmában látja.

Horváth János elgondolásának másik jelentős lépése a Bessenyei—Kazinczy fejlődési vonalnak az eddiginél élesebb szembeállítására a hagyományokat ápoló iránnyal. Érdekes, hogy a klasszikus hagyományokhoz ragaszkodó írók között van Baróti Szabó Dávid, a *Kisded szótár* sok népi elemével, s hogy közülük jön Révai Miklós, Herdernek első magyar szöszólója. Az idegen formák, akkor modern áramlatok harcosaiban látni a szabadgondolkodók, a fölvilágosodottak csoportját: velük szemben áll a nemzeti konzervativizmus, a «hagyománymentés». Az előbbieket egyszerűen megtagadják a hagyományokat s azok nélkül akarják a magyar nyelvű szépirodalmat megteremteni idegen mintákra; az utóbbiak a rég megindult fejlődést táplálták lassan, de következetesen. Munkájukban elevenítőleg hat Révai felhívása, s egy — Horváth elnevezése szerint — viszonylagos népiesség hangjait halljuk, helyel-közzel Faludi példájára is. Ez utóbbi kapcsolatokat is a föle megszokott nagy gondossággal jelöli meg Horváth — közben alkalma nyílik, hogy Kreskay és Amade kapcsolataira rámutasson s Révai egy rendkívül bájos költeményére hívja föl figyelmünket. Szentjóni Szabó Lászlónál megjegyezném, hogy több benne a népiesség, mint amennyit szerzőnk emleget, s ha Faludi idegenektől tanult strófái között a «precíz és erélyes» ütemezést nemcsak észreveszi, hanem öntudatosnak mondja: kissé mellőzi Kisfaludy Sándort, aki ennek mestere lett. Nincs benne — a század elején — annyi népiesség, mint P. Horváth Ádámiban vagy Csokonaiban, de formaművészete öntudatosan népies. A Himfy-strófa kialakulásáról szóló jegyzetben nélkülözöm Császár Elemér érdekes adatait (*Anyos Pál*, 218. 1.), amelyeket még Péteri Takáts József verseivel szerez-

¹ Rájnis még a distichont is a nép ajkáról akarta ellesni: (M. T. Akadémia kéziratára).

— Már mindjárt elvégezzük. Gyere Panni, ne menj be!

— Már eleget fáztam, most melegedni megyek.

Állítása szerint Győrött pár hét alatt vagy 200 ilyet figyelt meg.

hetnék meg.¹ Kisfa'udy későbbi regéiben pedig határozottan sok népiesség van. Hadd idézzem mindjárt Ányoshoz is Császár Elemér megállapítását, hogy az *Énekek éneke* c. «a Dunántúl nagyon elterjedt gyűjteményének nagy szerepe volt a magyar nemzeti versidom megőrzésében» sőt. . . . «dunántúli íróink, akik leginkább ragaszkodtak a verselés népies formáihoz, . . . — egyenesen egész formákat vettek át belőle». Ha ebben Faludinak van is Ányosnál része — nem tudjuk, hogy van-e — a népiesség fejlődésében ennek a vonalnak is van szerepe. Itt persze megint hiányzanak azok a részletkutatások, amelyek a Dunántúl íróinak közelebbi vonatkozásait derítenék föl. A népiesség lassú fejlődéséhez tartozik az első gyűjtések megindulása is. Horváth páratlan gondnal ismerteti ezeknek anyagát és jellemző vonásait. Ezt a részt talán Bezsenyi egy kis (lehet, hogy jóval későbbi) összejegyzésével egészíteném ki, amelyet a Kisfaludy-Társaság nagy gyűjteménye őriz a M. T. Akadémia kéziratárchájában. Kedves pendantja Virág Benedek érdeklődésének s teljesebbé teszi a deákosok megítélését.

A figyelem ilyenformán tudatosabb lett, s be kellett következnie a népdal bevonulásának irodalmunkba. Ennek történetével (Kullcsár István fölhívásától Kisfaludy Károly haláláig) a következő fejezet foglalkozik. A népdal gyűjtését a népdalok közlése követte. [Itt példaképpen említi a *Cserebogár, sárga cserebogár* dalát s tovább fejtí a Tolnai Vilmostól legutóbb (Etnographia, 1926.) jól megalapozott kutatást.] A közléssel együtt megkezdődik az elmélet fejlődése is: nem véletlen, hogy két finomérzékű kritikusunk, Kölcsey és Bajza látja meg, hogy a népköltészetnek csak a műköltészethez való viszonyában s regeneráló feladatában van *irodalmi* jelentősége. A népköltési gyűjtés kiszélesbedése után — s ez ennek a résznek a legfontosabb megállapítása — következik a szláv hatás, a «szerbus manír», Vitkovics Mihály s az öntudatos népdal-utánzás. Vitkovicsesal különül el a népdal élesen felismerhetőleg a műköltészettől. Sok benne a líraiság, az egyéni; de ilyen példáival útát tört, s az ő fölfogását, irányát tette nyomatékossabbá Kisfaludy Károly, akinél a népdal már kissé kiválik abból a helyzettárfélebből, amilyenek Toldy is a népdalt gondolta. Kölcseynél nincs ez a fikció. Meglepő azonban, hogy Horváth Kölcseyben találja meg a népi segítséggel klasszikussá fejlődött nemzeti irodalom első hírnökét. Ez persze csak annyiban áll — és többet Horvát sem vitat — hogy Kölcsey, elméletéhez híven, tanult a népdaltól: kihasználta annak forma-esztétikumát, naív kifejezésre törekvését onnan veszi, művésziessítí a népdalok jelképhasználatát: mindenben ellentéte Kisfaludynak. Nem «rándul ki» a népdalhoz, csak egyik-másik elemét megnemesítí, s teszi ezt tudatosan hosszas tanulmányozgatással. Ezzel persze nem mondja, hogy Kölcsey alkotásainak népies ízük van, hogy népiesség él bennük. Az első, aki a «magyar mintájú népiességben is mer és tud felszárnyalni választékosabb, ünnepebb költői

¹ Horváth, Szabó Mihály értekezése nyomán, 1776-ig vezetí vissza a Himfy-strófát. Kár, hogy nem idézi Császár Elemér megállapítását, aki (id. h.) már Szezenzi Molnár zsoltárai között megtalálta a majdnem teljesen kialakult versszakot, s Ráday Pálon keresztül 1795-ig említ olyan műveket, amelyeket Kisfaludy sokkal inkább ismertett, mint a Horváth-tól fölsoroltakat. A mintát Kisfaludy nyilván nem náluk, hanem a Császártól említett íróknál találta.

szépségek felé» az a költőnk, akinek a költészet mindig ünnepe, Vörösmarty. Ő írja meg a népdalokat úgy, ahogyan Kőlcsey álmódzott róluk; ő tereli helyes irányba azt a folyamatot, mely Petőfivel ér céljához.

Vörösmartytól—Petőfiig, ez az utolsó fejezet: a népies ízlés térfoglalása. Nyelvi és néprajzi érdeklődés következik, a magyar zene és tánc vonják magukra a figyelmet, megjelennek a népszínmű első hírnökei, a népdalok versmértékével kezdenek foglalkozni, a magyar tájak leírása lesz népszerű, s szaporodnak az irodalomban népies alakok. Bár népballadáról még nem tudnak, a népi elbeszélő költészet is fölbukkan — a mese nem sok figyelmet kelt s nemsokára a mitológiába kerül — majd a negyvenes években megjelennek Csapó Dániel és Erdélyi János gyűjteményei. Megelőzi ez utóbbiakat az elméleti irodalom továbbfejlődése, melyből Szontagh Gusztáv kritikai megjegyzéseit emeli ki és Erdélyi János tanulmányát ismertí behatóbban Horváth. Czuczorban újraéledni látja a Toldy—Kisfaludy Károly népdalirányát s hamisnak tudja népdalainak drámaiságát: ő a népies helyzetdal klasszikusa. — Mint ahogyan minden fejezetben egy-egy új fordulat, alapos tanulmányok eredményeképpen egy-egy meglepő új megállapítás következik — ez utolsó részben is (mert a még hátralévő csak összefoglalás) végső lendülettel köti össze a fejlődés szálait Petőfivel, s ez a végső lendület négy népdalköltő új jellemzése, közülük kettőnek kiásása a feledés porából. Másfél évtizede e sorok írója próbálta megmutatni az utat, mely Bajzáéktól Petőfihez Erdélyi Jánoson át vezet, s ezen az úton utolsó állomásnak Erdélyit jelölte meg. Horváth most persze pontosabban s alaposabban illeszti a fejlődésbe s kimondja, hogy Erdélyi a Kőlcsey—Vörösmarty jelzette, legjobb útra lépett, amely rendeltetészerűen lett a Petőfi útja. Egészen új a Szakál Lajos jellemzése: erős ábrázoló hajlam mellett az anyagi népiességet, a néprajzi elemek bőségét értékeli benne. Kriza népdalaiban helyenkint az Auróra-irány hatása mutatkozik, de legsikerültebb kihangzásában; a híven tükrözött székely kedély, őszinte naivság, természetesség jellemzik dalait. Kriza, a *Remény* c. zsebkönyvön át, vezeti Horváthot Szakálon kívül másik fölfedezéséhez: Szentiváni Mihályhoz. Közeli egy íven foglalkozik a méltatlanul feledett, 29 éves korában elhalt, erdélyi költővel. Nem sok népdalában már tökéletes szabatossággal hallszik a tiszta magyar ritmus. A demokrácia, mint politikum szólal meg nála. Eredeti tárgyakat hoz, s ebben Kriza folytatója, de eredeti belső formákban is. Érti, érzi és szabadon fejleszti a népdalnak műfaji lényegét. Formagazdagsága meglepő — Horváth János Erdélyi Petőfijét sejti benne, egy székely Petőfit, kongeniális társát annak, akivel a népiesség céljához ért. Meleg sorai először mutatnak rá Szentiváni Mihály igazi nagyságára.

Miként fejezetenkint, a kötet végén az egészről is összefoglaló képet fest Horváth. Ez a kép még egyszer, röviden megrajzolja a fejlődést, melynek nagy vonásain végigmentünk. Ennek a fejlődésrajznak pompás az elgondolása; sikerülten indul el olyan szálak kibogozásából, amelyekre eddig semmi vagy csak kevés gondot fordítottak. A fejlődés szélesedő árában pontosan figyel meg és plasztikusan élezi ki a nevezetesebbeknek látott fordulatokat, s céltudatosan halad Petőfi felé. Közben rendszeres tanulmányok új eredményeinek tömegével lép meg. Hálás vagyok azért a könyvéért, mert sokat tanul-

tam belőle. De nem osztozom eddigi ismertetőinek föltétlen bámulatában; munkája még sok kiegészítésre szorul, nem egy helyesbítésre is. Maguk az alapvető szálak, a kiindulás is bizonytalannal ki fognak egészülni, meg is fognak változni még. Hadd mutassak rá, hogy az anyagi néphagyományok szerepét távolról sem tisztázza eléggé; nem mutatta meg az utat *János vitéz*hez, a *Toldi*hoz; de hiszen Horváth maga mondja, hogy e század irodalmi eredményei főképp a dalköltészetben mutatkoztak meg, s így a magyaros műdal fejlődéstörténetére kellett a legnagyobb gondot fordítania. Aminthogy Horváth János tudja legjobban, hogy e nevezetes (talán legnevezetesebb) fejlődési ág történetét egy csomó részlet-monográfia után teljesebben is megírják majd — vagy megírja, aki leghivatottabb rá: Horváth János.

GALOS REZSŐ.

Badics Ferenc: Horváth János püspök. 1769—1835. Veszprém, 1927. 8-r., 121 l.

Kortársai a magyar Bossuet-t látták benne, és Kis János azt hirdette róla, hogy «a magyar egyházi szónokok közt igen kiváló helyet foglal el». Ifjúságától kezdve sokra tartották tehetségét, természetesnek vették pályájának magasra ívelését, a gyors ütemet, amellyel minden törtetés nélkül egyre szebb pozíciókkal cserélheti föl az előbbit — mégis ősz tudósnak, Badics Ferencnek egészen a feledés porából kellett úgyszólván kiásnia emlékezetét. Irodalomtörténeti munkálatokban eddig leginkább csak Kazinczy levelezéséből ösmertük nevét és Császár Elemér emlegette Verseghy életrajzában a «veszprémi kanonokot». Most, hogy Badics fáradságos munkával összeszedegette a róla szóló adatokat, és egyrészt tudományosan jól megalapozott, másrészt kedvesen, nagy közvetlenséggel elmondott életrajzába dolgozta, korának egyik nagyon agilis és buzgó, egyben nagy tudású és műveltségű, tekintélyes alakja élesedik ki a multból, akinek «önérdemeihez» sok irodalomtörténeti nevezetességű kapcsolata is fűződik. Nem tartozik folyóiratunkra, hogy a Dunántúlban legnagyobb kat. egyházi szónoka volt; hogy Egyházi Értekezések és Tudósítások címmel 1820-ban folyóiratot indított, melybe protestáns részről is dolgoztak, s amelynek alig négy éven belül húsz kötete látott napvilágot; hogy időnként politikai szerepe is volt. Életét tartalmassá tették ezek a sűrűn váltakozó mozzanatok is. De érdekel minket az a sok rokonszenves részlet, amelyekkel már ifjúkora óta, Kazinczy és Kisfaludy Sándor korában az irodalmi életnek is egyik jelentős tényezője volt. Nem a verseire gondolok, nem ékes magyarságú prózájára, hanem arra, hogy éppen akkor volt Pozsonyban a szemináriumban, mikor ott Kisfaludy Sándor, Péteri Takáts József, Döme Károly a kispapokkal együtt lelkesedtek a testőrírókért, olvasták a közelmúlt s a kor jeles költőit s ápolták az irodalmat. Érdekes, hogy Horváth János figyelme életének különböző fázisaiban éppen három paulinus költőnk, Ányos, Virág és Verseghy felé terelődik. De ez véletlen is lehet. Fontos szerepe jut a nyelvújításban, helyesebben a nyelvművelésben is, része az Akadémia megszervezésében; ahol egyház és irodalom között kapcsolat támad, ott találjuk nevét: az új kat. bibliafordításnál, a zoltárfordítás kérdésénél szava van. Verseghy irodalmi munkásságának általa inaugurált részét, a

Tudományos Mesterszókönyvet posthumus kiadásban ő teszi közzé. Mindennél érdekesebb, hogy a Kazinczyhoz szító Kis Jánoson és Berzsenyin kívül a dunántúliak között az egyedüli, aki a széphalmi vezérhez mindvégig hű marad. S annál érdekesebb, mert Kisfaludyhoz, Péteri Takátshoz közel állt, Verseghyhez pedig meleg szeretet, nagyrabecsülés fűzte s alapjában Kazinczy nyelvújításának idegenes túlzásaiban nem osztozott. Köztiszteletben álló egyénisége ilyenformán valami kiegyenlítődés-félét képvisel a harcos felek között, aki — épen mert hozzá a harc bántóbb hullámai nem csapnak föl — szeretni tudja dunántúli véreit, de nagyra tartja, tiszteli Kazinczyt is. Kazinczy hűséggel felel a hűségért, s «felháborodik», mikor megtudja, hogy az Akadémiából Horváthot «kirekesztették». Megható viszont az a gondoskodás, mellyel Horváth az agg Verseghyt oltalmába, pártfogásába veszi: Badiés könyvéből megtudjuk, hogy barátságuknak s együttműködésüknek még vannak nyelvtörténeti szempontból kiaknázatlan emlékei. E néhány jelentősebb szemponton kívül sok kis részlet is gyarapítja tudnivalónkat: a könyv mindenképen méltó tudós szerzőjének nevéhez.

GÁLOS REZSŐ.